چەند سەرنجێك لەسەر كتێبی "گەشتەكەی بۆ ئەوێ، ئەسقانەكەی بۆ من"ی شەرزاد حەسەن.. مەحمود چاوش

پەروەردە، دووجەمسەرە و بەكەتاییە

ئەزموونی پێنجا ساڵ لەنێو سیستەمی پەروەردەی ئەو دەڤەرەدا، بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشەوە، غەمباری و تووڕەبوونەكی هەمیشەیی لای نووسەری ئەم كتێبە پێكهێناوە. ئەو زۆر بە وردی و سیستماتیك، لە هەمان كاتدا بوێر و جوامێرانە، باس لە وێرانبوونی پاشەڕۆژی چەند نەوەیەک لە كچان و كوڕانی كوردستان دەكات، كە تا ئەم ڕۆژگارەش چارەسەرەكی بنەڕەتی بۆ تەنگژە دەروونییەكانیان نەكراوە و لە داڕوخانێكی مۆڕاڵی و كۆمەڵایەتیی بەردەوامدان. پەروەردە وەك بەشێكی گرنگ لە سۆسیالیزەكردن، تاكەكانی كۆمەڵگەیەك بەرهەمدێنێت، كە كەسانی پێ باوەڕبەخۆبوو، هەستیار و بەڕێز بەرامبەر كەسانی دی، سروشتپارێز و چوست و چالاك لە ئەركەكانیاندا بەرامبەر كۆمەڵگە و دەوروبەریاندا بەرەنگاردەبنەوە. نووسەر باس لە شێواندن و داڕمانی ئەم سوسیالیزەكردنەی تاكی كورد و زۆرینەی كۆمەڵگەكانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەكات، كە بە هەرسێ "خەڵەكەی" خێزان و قوتابخانە و كۆمەڵگەدا سەرگەردان كراون و دەكرێن، مایە پوچ و مرۆڤی تەمبەڵ، لە هەمان كاتدا كاڵفام بەرهەم دەهێنن. هۆكارەكانیش زۆر ئاشكرا و ڕوونن: فەرمان و سزادان، خەساندنی ئارەزو و هیواكانی تاك، مراندنی گیانی ئازادی و بەهرەمەندییە. كاتێك پەروەردە و فێربوون خرانە چوارچێوەی سزادان و فەرماندان، بەشایی نامێنێتەوە بۆ بەهرەمەندی و تازەخوازی، بە ڕێزی تاكەكانی تر و چوست و چالاك بە كۆمەڵگە. ئەمەش دەبێتە بەرهەمهێنانی نەوەیەك، كە لە هەموو هەلێكی تازەگەری و توانای هزری بێبەر دەبن و هەندێ جاریش لە ئەنجامی ئەو سیستەمە داڕوخاوەدا ئەم بەهرەمەندییەیان لێسەندراوەتەوە. لای ئەوان ڕێزداری و خۆشەویستی بۆ دەوروبەرەكەیان تەنها وشەی نامۆیە، ئازادی تاكی خۆیان و لە هەمان كاتدا ئازادی تاكەكانی تری كۆمەڵگە وەك سیستەم بەهەند وەرناگرن. بێگومان ئەمەش تەنها كەمتەرخەمی خۆیان نییە، بەڵكو پەروەردەیەكیان بەسەردا سەپێنراوە، كە ئەمان بەرهەمبهێنێت. كاتێك تاكەكانی كۆمەڵگەیەك ئازاد نەبن و

مافەکانی مرۆڤ تیایاندا پێشێل کرابێتن، ناتوانین باس لە کۆمەڵگەیەکی پێ تەندروست بکەین، لە بە ئامادەیی مافەکانی مرۆڤ کۆمەڵگەیەکی تەندروست بەئەنجام دەگەیەنرێت.

نەبوونی تاکی ئازاد لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بۆتە گرفتێکی کێشەکیانە و نەوە دوای نەوە بە شێوەیەکی وەراسی بۆیان ماوەتەوە، کۆمپلێکسێکە، کە ئازادی تاکەکانی تر پێشێل دەکات، لە خودی ئەم تاکانە ئازادیان نەچێشتووە. دەستەجەمعی و مەگەلی هەموو جۆرێك لە ئازادی تاکیان سستکردووە. مرۆڤ کاتێک دەتوانێت باس لە ئازادی بکات، کە خودی خۆی ئازادی چێشتبێت.

ئەوەی زیاتر جێگای سەرنجڕاکێشانە لەم نووسینەدا کەمی باس لە مێتۆدەکانی وانەگوتنەوە و سیستەمی پەروەردەییە، کە تاکو ئێستاش چارەسەرێکی ئەوتۆیان تێدا نەدۆزراوەتەوە، بۆ نموونە بۆ چ شێوازێکی سیستەمی پەروەردەیی دەتوانرێت کارێکی پۆزێتیڤ و گەشەسەندوو لە پەروەردەی ئەو دەڤەرەدا بکرێت. نووسەر چەند پێشنیازێکی بۆ چارەسەری ئەم گرفتەش خستەتە بەردەم خوێنەران، کە وەك سیستەمی پەروەردەیی دەبێت لەو دەڤەرەدا کاری سیستماتیکی تێدا بکرێت، کە تاکو ئێستاش نەکراوە.

خاڵێکی گرنگی دیش لەم نووسینەدا، کە بە کورتی باسی لێکراوە، پەروەردەی ئێستای ڕۆژئاوا و بەتایبەتی ئەوروپایە (1). لە ڕۆژئاواش گرفتی پەروەردەیی گەلێك هەنە، کە ڕۆژانە دایك و باوکان پێوەیان سەرقاڵن. بۆ نموونە زۆری ئازادی تاك گەلێك گرفتی بۆ کۆمەڵگەکانی ئەم دەڤەرەش بەرهەمهێناوە. خودپەرستی و نارسیزم جۆرێك لە نەوەی خوڵقاندووە، کە زۆرینەی باوانی ئەم کۆمەڵگانەش دووچاری گرفتی ئاڵۆز کردووە. پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆژئاواش، کە پەروەردەش بەشێکی گرنگە ئەم پێکهاتەیە، بەرەو ئاڵۆزی و کۆمپلێکس هەنگاو دەنێن. لاوانی ئەوروپاش دووچاری گەلێك گرفتی کەسی و کۆمەڵایەتی بوونەتەوە، کە لە ڕۆژهەڵات ئاگاداری نین. زۆرینەی لاوان توشی تەنیاییەکی کوشندە بوون، کە ئەمەش جارێکی تر بەستراوەتەوە بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە. ڕاستە سیستەمی پەروەردە و فێرکاری لە ئەوروپادا لە پێشەنگی جیهاندایە، وەلی لاوانی ئێرەش لە قەیرانێکی بەردەوامدان، کە ڕوو لە تەنیایی و هەندە جاریش ڕوو لە خۆبەکەمزانی دەنێت. ئەم دیاردەیەش دەتوانرێت بە "دووجەمسەری پێڕەدۆکس لە پەروەردە" دا بنرخێنین. لەقاڵبدانی خوێندکار لە هەردوو کولتوورەکەدا بەرجەستەیە، هەرچەندە پێستانی لەقاڵبدانەکە لە ڕۆژئاوادا کەمترە. کەواتە لە هەردوو سیستەمە پەروەردەییەکەدا لایەنی نەرێنی و ئەرێنی خۆیان هەیە. غەمساردی

باوانیش لە ئەوروپا بەرامبەر مناڵەکانیان جۆرێك ل□ □ دوورەپەرێزی لەنێوان هەردوو نەوەکەدا بەرهـەمهێناوە، کە زۆرینەی مناڵان لە دوای تەمەنی هەرزەکارییەوە باوانیان بەجێدەهێڵن و پەیوەندییەکان تەنها لە چەند پنتێکدا دەمێننەوە و بەرەو ساردی ڕوودەنێن.
ئەوڕۆ سیستەمی فێربوون و پەروەردە لە تەواوی جیهاندا خۆی لە قەیرانێکی بەردەوامدا دەبینێتەوە، جا لە ڕۆژهەڵات یان لە ڕۆژئاوا. بێگومان دەبێت جیاوازی فەرهەنگی و کولتوورییەکان ڕەچاو بکرێن، کە لێرەدا باس لە دوو کولتوور و کۆمەڵگای زۆر جیاواز دەکەین (ئەمەش خۆی جێگەی باسێکی درێژخایەنترە).

لە زۆر شوێنی نووسینەکەدا باس لە سیاسەت کراوە، کە هەندێجار لە ناوەڕۆکی با□ت□کە، کە پەروەردەیە دووردەکەوێتەوە. ڕاستە سیاسەتی ئەو د□ق□ر□ کاریگ□ری□کی نەرێنی لەسەر پەروەردە هەیە، بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە، باسنەکردنی کۆنکرێتی جۆری وانەوتنەوە و سیستەمی ئەڵتەرناتیقی پەروەردەییە، کە سیاسەتمەدارانی ئەو د□ق□ر□ش بیری زیاتری لێبکەنەوە. بریا زیاتر باس لەوە بکرایە، کە مامۆستاکان لە فێرگەدا بە چ شێواز و بەرنامەیەك وانە ئامان□ بکەن و ماستەرپلانی ئەم سیستەمەش لە پەروەردەدا چ گۆڕانکاریەکی بنەڕەتی لەسەر لاوان دەنێت.

لە نووسینەکەدا باس لە ڕێفۆرمی پەروەردە کراوە، بەتایبەتی بزوتنەوەی هزری لە ئەوروپادا، بەڵام جۆرەکانی ڕێفۆرم باس نەکراوان، لێ شێوازەکانی ڕێفۆرمی پەروەردە ڕووبەرێکی زۆر فراوان لەخۆدەگرێت، بۆ نمونە فێرکار و خوێندکار چۆن بتوانن پەستانی دەروونی لە گەیشتن بە دەرەجە و ئاستی بەرز کەمبکەنەوە، توانا و کارامەیی خوێندکاران بە شێوەیەکی کەسی ڕەچاو بکرێت، تواناکان و بەرەوپێشچوونی کەسایەتی تاك بخرێتە چەقی هەوڵە پەروەردەییەکانەوە، یان ئامانجەکانی وانە و فێربوون و پەروەردە دەبێت بە چ مەبەستێك بن، کە جۆرێك لە سەربەخۆیی بۆ خوێندکار و مناڵان گەشە پێبدات و چێژ لە پڕۆسەی خوێندن بکرێت. بە کورتی ڕۆڵی فێرکار و پەروەردەناس دەبێت بە شێوەیەکی نوێ پێناسە بکرێتەوە.
هەموو دەستپێکێکی پێداگۆگی ڕێفۆرمکراو مۆرکی تایبەتی خۆی هەیە، کۆنسێپتی پەروەردەی زۆرەملێ دەبێت بگۆڕدرێت بە پەروەردەیەکی لیبڕاڵ و دیموکرات و نەخشەیەکی تایبەتی و ئاڕاستەکراوی ئەوتۆ لە سیستەمەکەدا بچەسپێندرێت، کە پەستانی فێربوون لەسەر فێرخوازان کەمبکرێتەوە. بێگومان دەزگاکانی دەوڵەتی و پەروەردەیی ڕۆڵێکی زۆر گرنگ لەم بارەوە دەبینن.

نووسەر باس لە ڕۆح و سروشتخوازی دەكات، ڕەنگە لە هەندێك جێگەدا وشەی ڕۆح لە شوێنی خۆیدا بەكار نەهێنرابێت و لە جێگەی ئەو وشەی "هزرمەندی / هزرمەندێتی" شایستە بوایە. ٢

نووسەر لە بەكارهێنانی تەگەی یان چەمكی "نامۆبون"ی تاكی كورد بەرامبەر كۆمەڵگەكەی وردبین و تیژبینانە بە ئەم دیاردەیە چووە و ناوی گەلێك نووسەر و زانستەوان و دروونناسانی بە نموونە هێناوەتەوە، كە بابەتەكەی دەوڵەمەندتر كردووە. ڕەنگە ئەگەر نووسەر لەم گۆشەنیگایەدا باسی لە جان جاك ڕۆسۆ بكردایە، باسەكە چڕتر و بەپێزتر بوایە، چونكە ڕۆسۆ بەڕێگەنیشاندەری تیۆری مۆدێرنی "نامۆبوون" دادەنرێت، ئەو بە پێچەوانەی دەقەكانی پێشوتر، هۆكارەكانی نامۆبوونی لەسەر بنەمای ئارگومێنتی لاهوتییەكان (دیانەتەكان بەتایبەتی دیانەتی مەسیحی) شیكار نەكردووە، بەڵكو هۆكارەكانی نامۆبوونی بۆ گۆڕانكارییەكانی نێو كۆمەڵگەوە بەستۆتەوە بە "بەكۆمەڵایەتیبوون"ەوە (Vergesellschaftung)، كە ئەویش كۆمەڵگەیەكە، كە نایەكسانی كۆمەڵایەتی لە نێویدا دەخوڵقێت. ئەزمونی جەنگ و هەژاری و كوشتارەكانی پڕۆسەی مێژوو بونەتە هۆكاری نامۆبوونی تاك. ڕۆشنگەراییش لە سەدەكانی پێشوتردا زیادەتر بە مرۆڤی ڕوونكردەوە، كە بەدوای هۆكارەكانی نامۆبووندا بگەڕێت، كە ئەویش لە نێو چەقی كۆمەڵگەدایە، نەك بەهۆی ئەو گوناهكارییانەی بەسەر مرۆڤدا سەپێنراوە، وەك لە دیانەتەكاندا ڕوونكراونەتەوە. ڕۆسۆ جەخت لەسەر ئەوە دەكاتەوە، كە دووركەوتنەوەی مرۆڤ لە سروشت و ئاوێتەبوونی لەنێو كۆمەڵگە خۆیدا نامۆبوونی ئەوی خوڵقاندووە. دووركەوتنەوەی مرۆڤ لە سروشت ئەو هۆكارەیە، كە موفتەلای كردووە بە نامۆبوونی هەمیشەیی لە خۆی، ئەمەش جیاوازە لەو ئارگومێنتانەی، كە كێنیسە و مزگەوت و پیاوانی ئایینی پێناسەیان كردووە. ڕۆسۆ لە كتێبی (دەربارەی نایەكسانی / دیسكۆرسی نایەكسانی) (3) بەڕوونی باس لەم دیاردەیە دەكات. و ڕێكهاتنەوەی ئەوە دژی نایەكسانی و خاوەندارێتییە.

نووسەر هەندێك چارەسەری كۆنكرێتی بۆ گرفتە پەروەردەییەكان داناوە و هەوڵدەدات، بە شێوەیەكی پۆزەتیف باسیان لێوە بكات، كە ڕەنگە بە ئەو دەڤەرە چارەسەرێكی هەمئێستایی بێت و بەرەو پاشەڕۆژێكی ڕوونتر هەنگاو بنێت. (4)
ئەو جارێكیتر باس لە نامۆبوون دەكات: "نامۆبوونی ئەمە ڕەگوڕیشەیەكی قوولی هەیە …" بەداخەوە ئەم ڕەگوڕیشە لایەنە مێژوویەكەی ڕوونەكراوەتەوە، كە ئایا پەیوەندی تەنها بەوەوە

هەیە، کە مرۆڤی کورد لە ژێر چەوساندنەوە و کوشتار و جەنگەکاندا ئالودەی ئەم نامۆبوونە بووە، یان هۆکاری تری هەن، ئایا ئەم دیاردەیە، بەتایبەتی لە دەڤەری ئێمەدا لایەنی دەروونی و کۆمەڵایەتی تریان هەیە، تاکی کورد تەنها بەڕووی خۆیدا نامۆ بووە یان بەرامبەر کۆمەڵگەکەشی؟ خالێکی تر لەم پنتەدا، کە گرنگە، ئایا ئەم نامۆبوونەی تاکی کورد تەنها پەیوەستە بە سیستەمی پەروەردەوە لەو دەڤەرەدا. ڕەنگە گەلێك پرسیاری تر هەبن، کە پەیوەندییان بە هەمان دیاردەوە هەبێت. ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەوەیە، کە ئەم هۆکارانە بونەتە تڕاومایەکی هەمیشەیی و تاکو هەنوکەش پێوەی دەناڵێنێت.

ئەگەر لە ڕوانگەی چەمکی نامۆبوونەوە لای ڕوسۆ شیکاری ئەم دیاردەیە بکەین، ئەوا هۆکارەکەی دوورکەوتنەوەی مرۆڤی کورد لە سروشت نییە، ئاخر کورد لە بنەڕەتەوە پەیوەندییەکی نزیکی بە سروشتەوە هەبووە. لێرەدا جێگەی خۆیەتی نامۆبوونی هەنوکەیی تاکی کورد بەرامبەر بە خۆی و کۆمەڵگەکەی بخەینە ژێر شیکارەوە، کە ڕەنگە ئەمانە هۆکارە سەرەکییەکانی بن:

کۆمەڵگەی کوردەواری بە پڕۆسەیەکی مێژووییدا هەنگاوی بە کۆمەڵگەی سەرمایەداری نەناوە و ئەو چینە بۆرجوازییە ئیحتکارییەی، کە ئێستا لە کوردستاندا هەن بە پڕۆسەیەکی مێژووییدا تێنەپەڕیوە، بەڵکو بەهۆی زیادبوونی خێرایی سەرمایەوەیە لەو دەڤەرەدا بەئەنجام گەیشتووە (Akkumulation / هەڵئاوسانی سەرمایە). واتە ئەم پڕۆسەیە بە سەرخان و ژێرخانێکی مێژووییدا وەك ئەوروپادا تێنەپەڕی، کە لەتەك گۆڕانە مێژووییەکەی ئەو دەڤەرەدا هاوسەنگی و ڕەوتی مێژووییەکەیدا بگونجێت. پرۆسەکە چینێکی ئەرستۆکراتی لە کوردستان و ناوچەکەدا دروست کردووە، کە بەتە مەتەکە و زۆردار. زیادبوونی ژمارەی سەرمایەداران لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بەو خێراییە، کە پێشتر خاوەنی تەنها زەوییەکیش نەبوون، ئەم ڕاستییە دەسەلمێنێت.

نەبوونی چینێك، کە لە مێژوودا بە پرۆلیتاریا ناوبەژکراوە، لە پڕۆسەی مێژوویی ئەو دەڤەرەدا زۆر بەکەمی سەریهەڵداوە. ئەمەش کۆمەڵگەیەکی دەستجەمعی/مێگەلی توندتر کردەتەوە و درێژەی پێداوە، کە تاکی کوردی لەژێر پەستانێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوری ئەوتۆدا حەسار داوە، کە باری دەروونی شێواندووە و ڕایپێچاوە بە نێو نامۆبوونی ئەو بەرامبەر بە خۆیی و کۆمەڵگەکەی. کەمی ئازادی تاکی کوردیش بێگومان هۆکارێکی تری ئەم نامۆبوونەیە، کە پەستانی دەستجەمعیش بەردەوام کاری نێگەتیڤی لەسەر ئەم تاکە کردووە.

گومانی تێدا نییە کە ئەم پرۆسەیە کاریگەری نەرێنی کردەتە سەر ساردبوونەوەیەکی زۆر خێرای پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و نامۆبوونی تاکیش.
بێگومان ئەم باسانە لە زۆرێك دەرگای زانست و پرسەی مێژوویی دەدات، کە ڕەنگە نووسین و شیکاری زۆرتر لەخۆ بگرن. ئەوەی لەم کۆنتێکستەدا گرنگە و جێگای باسە، ئەوەیە، کە نووسەری ئەم باسە ئەزموونێکی گەلێك بەنرخی کەسی خۆی دەخاتە بەردەمی خوێنەرانی، کە ڕێنیشاندەرێکە بۆ نەوەکانی داهاتو بۆ لاوان و فێرخوازان و فێرکارانەوە. دەستخۆشی لە نووسەر دەکەم بۆ ئەم هەوڵەدانەی لەم بوارەدا.

ئەڵمانیا
23.12.2024

پەراوێز

١ شرزاد حەسەن: گەشتەکەی بۆ ئەوێ و ئەسقانەکانی بۆ من، سەدەیەك لە شکستی سیستەمی پەروەردە، لە زنجیرەی بڵاوکراوەکانی ناوەندی غەسەلنووس بۆ چاپ و بڵاوکرنەوە، زنجیرەی کتێب ٣٦٢، چاپی یەکەم ساڵی ٢٠٢٢، لاپەڕە ١٠.
٢ هەمان سەرچاوە لاپەڕە ١١٠ بەدوارە
٣. Diskurs über die Ungleichheit ، گفوگۆ لەسەر نایەکسانی، 1755 لە ڕاستیدا تەنزەکەی ڕۆسۆ لە ساڵی 1750دا بەجارێك ناوبانگی دەرکرد و لەم ڕستەیەدا ڕوونەکردەتەوە: “پێشکەوتنی کولتووری ئەم جیهانەی مرۆڤدۆستانەتر نەکردووە، بەڵکو جیهانێکی نامرۆڤدۆستانەی بەرهەمهێناوە. سەرنجی ڕۆسۆ لەسەر مرۆڤ ئەرێنییە و بارە سەرەتاییەکانی مرۆڤ لای ئەو پۆزەتیڤە، جوڵێنەری مرۆڤ بەرەو ئەو بارودۆخەی، کە بەرەو نەرێنی ڕاکێشاوە (نامۆبوون)، لە سێ خاڵدان:
1 خودئەڤینی، مرۆڤ بەردەوام هەوڵدەدات، لەژیاندا بمێنێتەوە.
2 هاودەردی یان بەزەیی، مرۆڤ حەزناکات مرۆڤەکانی تر بە زەلیلی ببینێت، لە بنچینەدا ئەو هاوجنسەکانی خۆی بە مەترسی و هەڕەشە نانرخێنێت.
3 خۆکامڵکردن، مرۆڤ دەتوانێت خۆی بەرەو پێشکەوتن بەرێت و هەوڵی خۆکامڵبوون بدات.
• * لە دیسکۆرسی نایەکسانیدا ڕۆسۆ دەبێژێت: یەکەم کەس، کە پارچەیەك زەوی بەخۆی پەرژیندارکرد و گوتی ئەمە موڵکی منە و کەسانی ساویلکە و نەفامی دۆزییەوە، کە بڕوا بەو بکەن، ئەو کەسە بنیادنەری ڕاستەقینەی ژیاریە (تسیڤیلیزاتسیۆن/ Zivilisation).

4. ه□مان س□رچاو□، لاپ□□□ ٢٢٣ ب□دواو□.
5 ه□مان س□رچاو□، لاپ□□□ ٢٧٥ ب□دواو□.